

Be šių aprašytų svarbiausių tyrinėtų paminklų Dūbos ežero apylinkėse, surinkta dar titnaginių dirbinių iš suardytų ir dar netyrinėtų paminklų, apžvelgti senieji Lietuvos Nacionalinio muziejaus saugomi Dūbos apylinkių akmens bei žalvario amžiaus pradžios rinkiniai.

Labai trumpai nusakysime, kuo praturtino Dūbos ežero apylinkėse surinkta medžiaga šio laikotarpio kultūros raidos pažinimą. Iš senųjų muziejinių rinkinių turime šiose apylinkėse rastų paleolitinių svidrinės ir madleninės kultūros dirbinių. Ypač charakteringi strėlių antgaliai. Retai nurodomos radimo vietos buvo aukštose ežero terasose – vadinamajame „Salos“ kalne ir prie Gribašos. Šios vietos dabar yra apaugusios tankiu mišku, tačiau ir prieš jo sodinimą jau buvo gerokai apnaikintos, tad iš naujo jose nieko nerasta. Tuo tarpu atskirų paleolitinių strėlių antgalių pasitaikė įvairiose mūsų tyrinėtose gyvenvietėse. Tokius antgalius palikdavo paleolito klajokliai medžiotojai. Vienas kitas pasitaikė ir Margių bei Barzdžio miško gyvenvietėse, tačiau čia šie gyventojai nebuvo įsikūrę. Ryškesnius pėdsakus paliko mezolito pradžios – epipaleolito gyventojai. Tai trumpalaikių stovyklų palikimas. Ryškiausi radinių komplektai buvo iš Dubičių 2-osios ir 4-osios stovyklų, Katros ištakų stovyklos. Mezolito radinių aptikta Margių 2-ojoje, Karaviškių 6-ojoje ir kt. gyvenvietėse. Daugiausia mūsų žinios pasipildė apie Pietų Lietuvos neolitą. Ankstyvojo bei vidurinio neolito keramikos, gyvenviečių bei jų liekanų ir titnago dirbinių kompleksų surinkta Dubičių 3-iojoje ir Paežerio, Margių 1-ojoje, Barzdžio miško, Karaviškių gyvenvietėse. Vėlyvojo neolito Virvelinės keramikos kultūros mažų gyvenviečių su židiniiais palikimas buvo gerai išsilaikęs Margių 1-ojoje ir Dubičių 2-ojoje gyvenvietėse. Ypač ryškus ankstyvojo žalvario amžiaus palikimas Margių 1-ojoje, Barzdžio miško, Katros ištakų gyvenvietėse.

2.3.2. Grūdės ežero apylinkės

Pirmosios dvi akmens amžiaus radimvietės iš Grūdės ežero apylinkių buvo įtrauktos į 1974 m. išleistą Lietuvos archeologijos atlaso I tomą (Rimantienė, 1974). Nuo 1990 m. Grūdės ežero pakrantės Kabelių ir Ašašnykų (II Kabelių) kaimų apylinkės buvo lankomos ir žvalgomos T. Ostrausko. Akmens amžiaus gyvenviečių paieška ir tyrinėjimai šiame mikroregione suintensyvėjo 1994 m. pradėjus įgyvendinti „Akmens amžiaus Pietų Lietuvoje“ programą.

Kabelių ir Ašašnykų kaimų apylinkių akmens amžiaus gyvenvietės buvo įsikūrusios dviejų didelių vandens baseinų krantuose. Tai rininės kilmės Grūdės ežeras, besitęsiantis į pietus nuo Ašašnykų kaimo, ir ežeras, anksčiau tyvuliuavęs į šiaurės rytus nuo minėtojo kaimo (2.3 pav.). Jo vietoje šiuo metu yra melioruotos pievos. Vėlyvojo driaso ir atlantio laikotarpiais šie ežerai buvo susijungę sudėtinga protakų bei įlankų sistema ir sudarė vieną baseiną (Kabailienė, 1997).

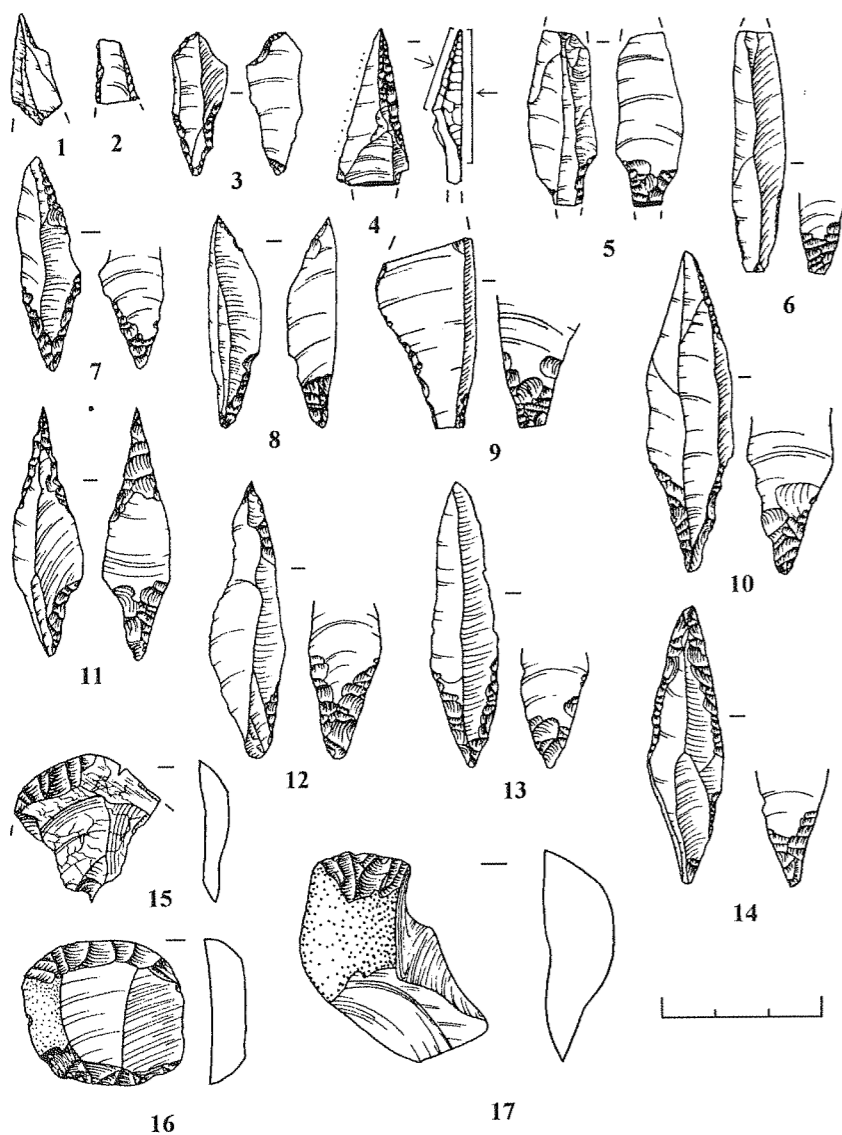
Šiuo metu Grūdės ežero apylinkėse yra žinomos 35 akmens amžiaus gyvenvietės ir radimvietės. Tačiau reikia pasakyti, kad šis skaičius neatspindi tikrojo vaizdo, nes iki šiol buvo išžvalgyta tik dalis minėtųjų ežerų pakrančių: Grūdės ežero šiaurinė ir šiaurinė pakrantės, antrojo ežero pietinė pakrantė. Daugelis gyvenviečių buvo išžvalgytos tik mežiagą renkant iš paviršiaus. Šis būdas yra gana efektyvus ieškant naujų akmens amžiaus gyvenviečių, taip pat renkant informaciją apie gyvenvietes su visiškai sunaikintais ar sunykusiais kultūriniais sluoksniais. Kartu tai renkant mažiausiai lėšų ir darbo sąnaudų reikalaujantis žvalgomųjų tyrinėjimų metodas, papildantis stacionarių tyrinėjimų metu surenkamus duomenis. Nors šiuo būdu surinkta medžiaga neleidžia daryti išvadų apie konkrečių gyvenviečių ar jų dirbinių kompleksų tikslesnę kultūrinę ir chronologinę priklausomybę ar ūkinės veiklos specifiką, tačiau ji praverčia kartografuojant įvairių laikotarpių ir kultūrų paminklus, sudarant bendriausias jų paplitimo, statistines ir kt. schemas. Didžiausias paviršiaus radinių kolekcijas šiuo metu turime iš Kabelių 1-osios ir 5-osios gyvenviečių. Pirmojoje buvo surinkta daugiau kaip 6000 vnt., antrojoje daugiau kaip 1000 vnt. titnago radinių. 17-oje gyvenviečių buvo ištirta po keletą žvalgomųjų šurfių, kurie leido patikslinti chronologiją ir nustatyti kultūrinio sluoksnio išlikimo lygį. Tai Grūdės ežero 2–4 ir 8–13 bei Kabelių 1, 2, 2a, 4, 7, 10, 11, 22 gyvenvietės ir radimvietės. Grūdės ežero 3-iojoje ir Kabelių 2-ojoje senovės gyvenvietėse buvo atlikti stacionariniai archeologiniai tyrinėjimai.

Grūdės ežero 3-ioji senovės gyvenvietė yra vakariniame ežero krante, apie 900 m į pietus nuo užtvankos Ašašnykų kaime, ežero terasos kyšulyje, iš rytų atribotame patvenkto ežero, iš pietų – pelkėtos

ežero įlankos. Gyvenvietė buvo aptikta 1990 metais. 1994 ir 1995 metais ištirti 7 vieno m² dydžio šurfai leido nustatyti, kad šiaurinėje senovės gyvenvietės dalyje yra neolitinė Nemuno kultūros gyvenvietė, o centrinėje ir pietinėje – žalvario ir ankstyvojo geležies amžių gyvenvietės. 1996 m. R. Rimantienės vadovaujama LII ekspedicija tyrinėjo neolitinės Nemuno kultūros gyvenvietę. Ištirtas 65 m² dydžio plotas. Paviršiuje buvo apie 25 cm storio pilko miškožemio sluoksnis. Po juo aptiktas apie 20 cm rusvo smėlio kultūrinis sluoksnis, kuriame pietinėje tyrinėto ploto dalyje buvo išlikę 5 židiniai. Tai degėsių pripildytos duobutės, kuriose buvo po kelis akmenėlius, keramikos šukių ir titnago. Tyrinėjimų metu surinkti titnago dirbiniai yra padaryti iš blogos kokybės žaliavos. Pažymėtini svidrinis, aukšti trikampiai širdiniai strėlių antgaliai, trapecija, lenkti peiliai, gremžtukai, rėžtukai, grandukai, ovalinių kirvelių ruošiniai. Keramikos rasta tik smulkių šukių. Jų molio masė liesinta stambiai grūstu kvarcitu ir augalinėmis priemaisomis, o paviršius padengtas angobu, nežymiai brūkšniuotas. Ornamentų išlikę tik pėdsakai. Ši gyvenvietė priskirtina neolitinės Nemuno kultūros vidurinio neolito etapui, pavieniai titnago radiniai sietini su vėlyvojo paleolito Svidrų kultūra.

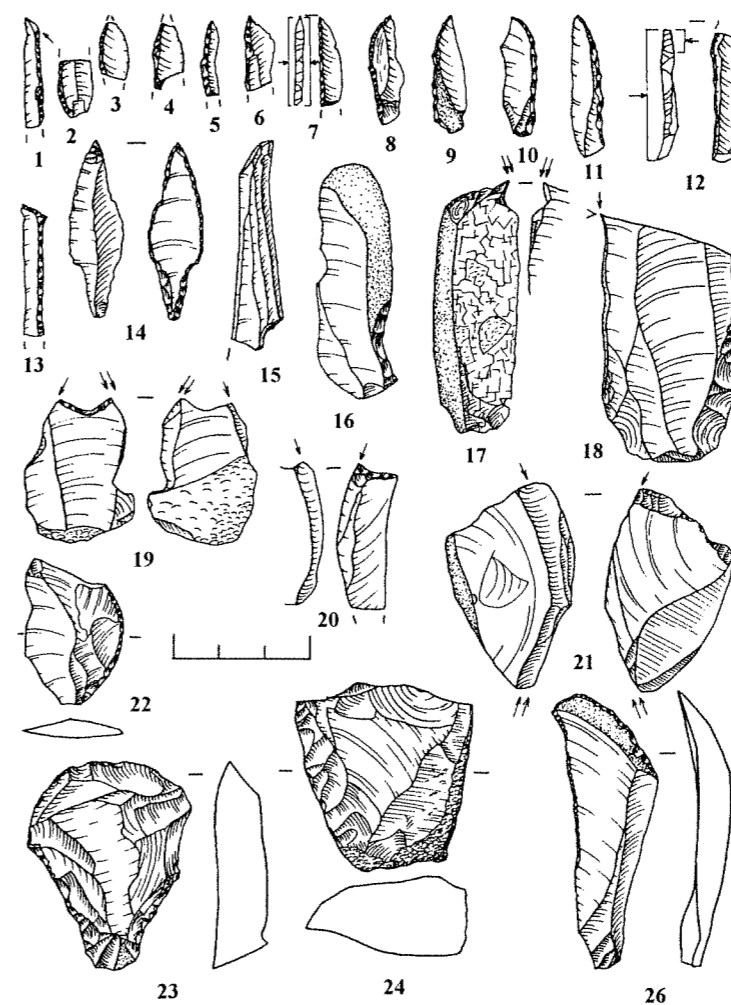
Kabelių 2-oji senovės gyvenvietė yra apie 400 m į rytus nuo Ašašnykų kaimo, buvusio ežero (dabar durpynas) pietiniame krante. Gyvenvietė buvo aptikta 1990 metais. Paviršiuje titnago radiniai aptikti maždaug 300 x 200 m dydžio plote, apimančiame kelias kalveles buvusio ežero pakrantėje ir durpyno pakraštį. 1994 m. buvo atlikti žvalgomieji archeologiniai tyrinėjimai, ištirtos 3 žvalgomosios perkasos ir 8 šurfai; bendras tyrinėjimų plotas – 20 m². Tyrimais nustatyta, kad gyvenvietės kultūrinis sluoksnis yra išlikęs tiek smėlėtame krante, tiek ir durpyno pakrastyje (Ostrauskas, 1996). Durpyno pakraščio radinius žiedadulkių analizės pagalba priskyrus mezolitui, 1996 m. tyrinėjimai buvo tęsiami siekiant patikslinti datą. 1996 m. buvo ištirtas 60 m² dydžio plotas: 40 m² durpyno ir 20 m² ežero terasos pakrastyje. Plotas durpyno pakrastyje buvo tiriamas 1 m pločio perkasomis, statmenomis ežero krantui, visus radinius fiksuojant 3 koordinatėmis ir kas metra braižant perkasos pjūvius. Radiniai iš perkasų terasos pakrastyje buvo fiksuojami 2 koordinatėmis, titnago nuoskalas renkant atskirai iš kiekvieno kvadrato sluoksnio. Ši tyrinėjimų metodika padėjo nustatyti, kad durpyno pakrastyje yra išlikę 3 atskiri kultūriniai sluoksniai, pagal titnago medžiagą datuoti paleolitu ir ankstyvučiu bei vėlyvučiu mezolitu. Ankstyvojo mezolito sluoksnyje buvo aptikta pavienių išlikusių gyvūnų kaulų ir medžio dirbinių. Perkasoje terasos pakrastyje greta minėtų 3 laikotarpių medžiagos buvo rasta ir ankstyvučiu žalvario amžiumi datuotinių radinių. Tyrimų metu buvo paimti dar 2 žiedadulkių analizės bandinių stulpeliai ir surinkta daug medžiagos radiokarboninei analizei. 1997 m. pavasarį Tartu universiteto radiokarbono laboratorijoje atlikta 11 bandinių analizė apatinį sluoksnį su suplautais Svidrų kultūros titnago radiniais leido datuoti preborealio laikotarpio pradžia (Ta-2601 9820± ± 220 b.p.; Ta-2606 9910 ± 100 b.p.), vidurinį kultūrinį sluoksnį – preborealio pabaiga (Ta-2600 9100± ± 180 b.p.; Ta-2604 8680 ± 90 b.p.) ir viršutinį kultūrinį sluoksnį – borealio laikotarpio pabaiga – atlantio pradžia (Ta-2599 7250 ± 200 b.p.). Tyrinėjimai parodė, kad Kabelių senovės gyvenvietėje yra išlikę 3 unikalūs izoliuoti mezolito kultūriniai sluoksniai su titnago radiniais ir iš dalies išlikusia organine medžiaga. Tai pirma žinoma tokio pobūdžio senovės gyvenvietė Lietuvoje ir aplinkiniuose kraštuose. 1997 m. pratęsus tyrinėjimus buvo ištirtas 126 m² dydžio plotas, gerokai pagausinta radinių kolekcija, įsitikinta, kad vidurinis kultūrinis sluoksnis tęsiasi gilyn į durpyną. Po 1997 m. tyrinėjimų sezono Kabelių 2-ojoje senovės gyvenvietėje yra ištirtas bendras 206 m² dydžio plotas, surinkta per 4000 fiksuotų titnago, akmens, kaulo ir medžio radinių, keletas tūkstančių titnago nuoskalų.

Apatiniame sluoksnyje surinkta suplautų paleolitinės Svidrų kultūros vėlyvojo etapo titnago radinių, kaip matėme, datuotų jau mezolito laikotarpio pradžia. Buvusią stovyklavietės dalį ežero terasos šlaite paplovė pakilęs vanduo. Tai greičiausiai įvyko dar preborealio laikotarpio pirmojoje pusėje ar viduryje, tačiau sprendžiant pagal radiokarbonines datas, gautas iš suplautų medžių kamienų kartu su titnago radiniais (Ta-2607 9820 ± 100 b.p.; Ta-2609 10080 ± 120 b.p.; Ta-2608 10140 ± 120 b.p.), kurios beveik sutampa su iš stovyklavietės anglių ir nuodėgulių gautomis datomis, paplovimas tikriausiai įvyko netrukus po stovyklavietės įsikūrimo šioje vietoje. Šios stovyklavietės titnago inventorių būdingas Svidrų kultūros vėlyvajam etapui, tačiau jis dar neturi bruožų, rodančių tikrųjų ankstyvojo mezolito kultūrų įtaką: dvigaliai skaldytiniai netaisyklingomis skeltėmis, skelti netiesioginio mušimo technika, ir nuo jų nuskeltos skeltės, lapo formos strėlių antgaliai (su neišskirta įkote, plokščiu, „svidrinis“ retušu pašalinta skėlimo kuprele įkotelis apatinėje pusėje, statmenai retušuotu antgalio plunksnos smaigaliu viename ar abiejuose šonuose), galiniai ir dvigaliai gremžtukai iš skelčių (2.25 pav.), retušu ir nuskėlimais suformuoti rėžtukai.

2.25 pav. Kabelių 2-oji senovės gyvenvietė. Svidrų kultūros titnago dirbiniai (2–8, 10–17 rasti apatiniame kultūriniame C sluoksnyje): 1–14 – strėlių antgaliai, 15–17 – gremžtukai. Piešė G. Piličiauskas

Fig. 2.25. Kabeliai II site. Artefacts of Swiderian Culture (Nos. 2–8, 10–17 were found in the lower cultural layer C on the edge of peat field): 1–14 – tanged points, 15–17 – scrapers

2.26 pav. Kabelių 2-oji senovės gyvenvietė. Ankstyvojo–vidurinio mezolito radiniai (2–3, 6–8, 10, 13–25 rasti viduriniame kultūriniame B sluoksnyje): 1–12 – Stavinogos tipo mikrolitai, 13 – ašmenėlis, 14 – atipiškas Pulli tipo antgalis, 15 – pseudomikrorėžtukas, 16 – skeltė su išretušavimu mikrorėžtukiniam dalijimui, 17–21 – rėžtukai, 22, 24, 25 – gremžtukai, 23 – gražtelis. Piešė G. Piličiauskas

Fig. 2.26. Kabeliai II site. Artefacts of the Early and Middle Mesolithic Age (Nos. 2–3, 6–8, 10, 13–25 were found in the middle cultural layer B): 1–12 – microliths of Stavinoga-Kudlajevka type, 13 – insert, 14 – atypical point of Pulli type, 15 – pseudomicroburin, 16 – blade prepared for division with microburin technique, 17–21 – burins, 22, 24, 25 – scrapers, 23 – borer

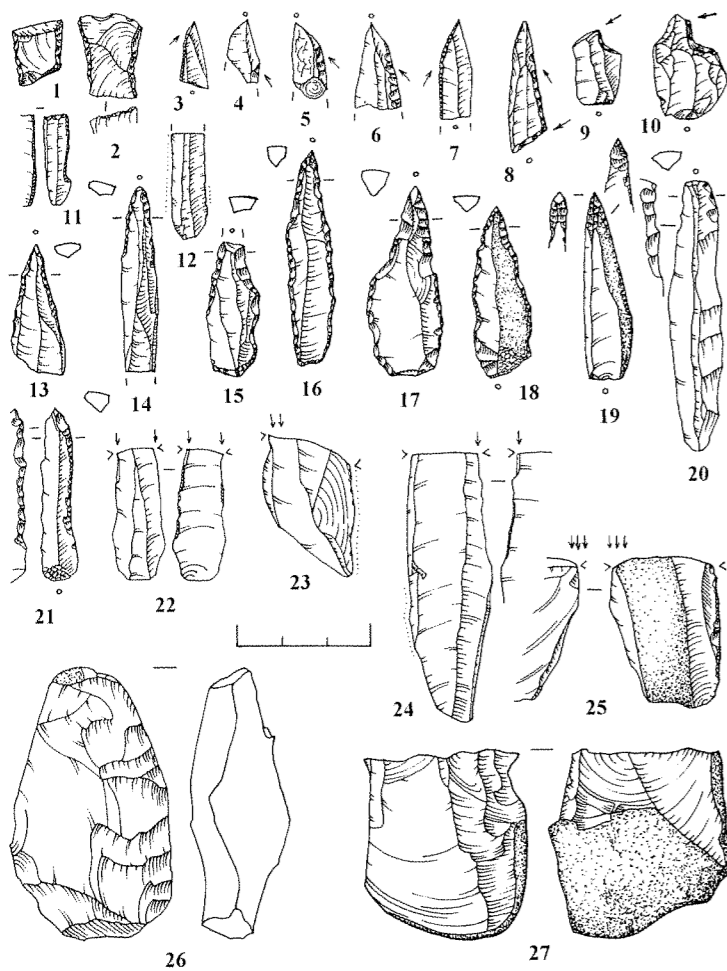
Vidurinio kultūrinio sluoksnio medžiaga priklauso ankstyvojo mezolito stovyklavietei, įsikūrusiai čia preborealio laikotarpio antrojoje pusėje (VIII tūkst. pr. Kr. II pusė). Jos titnago radinių rinkinyje atsispindi dviejų ankstyvojo mezolito kultūrų – Kundos ir Kudlajevkos – titnago apdirbimo technikos būdingi bruožai. Su pirmąja sietina nuspaudimo technika taisyklingomis skeltėmis nuo vienagalių kūginių skaldytinių skelti antgaliai ir tokie radiniai kaip taisyklingos skeltės Pulli tipo įklotiniai antgaliai, ašmenėliai iš taisyklingų skelčių, suformuoti pusiau statmenu retušu (2.26 pav.; 2, 13–15). Kudlajevkos kultūros stovyklaviečių palikimui būdinga tiesioginio mušimo technika ir ja nuskeltos nuoskalos bei netaisyklingos skeltelės. Titnago antriniam apdirbimui – mikrorėžtukinės dalijimo technikos (2.26 pav.; 16) ir platus statmeno retušo, dažnai dvipusio, panaudojimas. Būdingesni titnago dirbiniai: Stavinogos-Kudlajevkos tipo mikrolitai statmenai retušuota nugarėle (2.26 pav.; 1, 3–12), tranšė tipo kirveliai, retušu ir nuskėlimais iš skaldytinių dalių ir nuoskalų suformuoti rėžtukai (2.26 pav.; 17–21), masyvūs gremžtuko tipo dirbiniai iš nuoskalų. Rasta keletas rūgščių suėstų galastuvų iš smulkiagrūdžio smiltainio ir apdirbto medžio fragmentų. Surastas nemažas pušies skalų kiekis leidžia spėti, kad iš jų buvo gaminami bučiai žuvims gaudyti. Tarp aptiktų gyvūnų kaulų doc. Linui Daugnorai (Lietuvos veterinarijos akademija) pavyko nustatyti briedžio, tauriojo elnio ir bebros kaulus. Ankstyvojo mezolito sluoksnio titnaginio inventoriaus specifika ir gyvenvietės geografinė padėtis rodo, kad ši gyvenvietė buvo įsikūrusi dviejų ankstyvojo mezolito kultūrinių sričių kontaktinėje zonoje – Kundos kultūros, kurios centras apima Estiją, Latviją ir Lietuvą, ir Kudlajevkos-Stavinogos-Komornicos kultūrinės srities, kurios centrai yra Polesėje ir Lenkijos Pavyslyje. Radiniai iš vidurinio kultūrinio sluoksnio, matyt, priklauso keliolikai nevienalaikių Kudlajevkos ir Kundos kultūrų stovyklaviečių.

Viršutiniame kultūriniame sluoksnyje surinkti titnago radiniai, datuoti atlančio laikotarpio pradžia (VII tūkst. pr. Kr. pab. – VI tūkst. pr. Kr.), priklauso vėlyvojo mezolito Janislaviečių kultūros gyvenvietei. Titnago apdirbimo technikai būdinga: taisyklingos skeltės, nuskeltos nuo vienagalių skaldytinių (2.27; 27), nuspaudimo technika, platus mikrorėžtukinės skelčių dalijimo technikos panaudojimas. Iš titnago dirbinių išsiskiria trapeciniai ir lancetiniai strėlių antgaliai (2.27 pav.; 1–8), mikrorėžtukai (2.27 pav.; 9, 10), ašmenėliai iš mikroskelčių dalių su retušuotu šonu ir galais ar be retušo (2.27 pav.; 11, 12), ovaliniai kirveliai (2.27 pav.; 26), kampiniai rėžtukai, suformuoti nulaužtuose skelčių ir nuoskalų galuose (2.27 pav.; 22–25), netaisyklingi pusiau apskriti galiniai gremžtukai iš nuoskalų, nors pasitaiko ir taisyklingų galinių gremžtukų iš skelčių. Aptikta didelė serija perforatorių, matyt, sietina su specifine ūkine veikla (2.27 pav.; 13–21).

Perkasose terasos pakraštyje buvo aptikta pavienių keramikos, liesintos grūstu granitu, fragmentų ir 2 trikampiai strėlės antgaliai plokščiai retušuotais paviršiais. Šiuos radinius reikėtų datuoti neolito pabaiga – žalvario amžiaus pradžia. Tiksliau apibūdinti šio laikotarpio gyvenvietę neleidžia turimos medžiagos fragmentiškumas.

Iki šiol Grūdės ežero apylinkėse nėra aptikta pirmųjų Lietuvos gyventojų Liungbiu kultūros stovyklaviečių pėdsakų, nors tik už 6 km į šiaurės vakarus Margionių kaime, ties Skroblaus upelio ištakomis, yra didžiulis titnago kasyklų, dirbtuvių ir stovyklaviečių kompleksas, priskirtinas šiai kultūrinei grupei. Ar jie aplenkė Grūdės ežero apylinkes, ar tai tik nepakankamai iširta, parodys tolimesni tyrinėjimai.

Šiuo metu turimais duomenimis, pirmieji Grūdės ežero apylinkių gyventojai buvo vėlyvojo paleolito Svidrų kultūros šiaurės elnių medžiotojai. Ši kultūra yra datuojama vėlyvučiu driasu – preborealio pradžia. Svidrų kultūros stovyklaviečių radinių yra aptikta Kabelių 1, 2, 5, 6, 7, 15, Grūdės ežero 3-iojoje gyvenvietėse ir radimvietėse. Šios kultūros titnaginys inventorių pasižymi savita titnago apdirbimo technika: nuo dvigalių skaldytinių netiesioginio mušimo technika (per kaulinį ar raginį tarpininką) buvo nuskeliamos netaisyklingos skeltės, iš kurių retušo pagalba buvo padaromi įvairūs dirbiniai. Pagrindiniai dirbinių tipai: įklotiniai strėlių antgaliai su specifiniu plokščiu retušu įklotės apatinėje pusėje, galiniai ir dvigaliai gremžtukai

2.27 pav. Kabelių 2-oji senovės gyvenvietė. Vėlyvojo mezolito titnago dirbiniai (2, 7, 9–27 rasti viršutiniame kultūriniame A sluoksnyje): 1, 2 – trapecijos, 3–8 – trikampiai mikrolitai, 4–7 – lancetai, 9 – pseudomikrorėžtukas, 10 – mikrorėžtukas, 11–12 – ašmenėliai, 13–21 – perforatoriai, 22–25 – rėžtukai, 26 – ovalinis kirvelis, 27 – vienagalio skaldytinis. Piešė G.Piličiauskas

Fig. 2.27. Kabeliai II site. Artefacts of the Late Mesolithic Age (Nos. 2–3, 7, 9–27 were found in the upper cultural layer A): 1, 2 – trapezia, 3, 8 – scalene triangular microliths, 4–7 – lancets, 9 – pseudomicroburin, 10 – microburin, 11–12 – inserts, 13–21 – perforators, 22–25 – burins, 26 – oval core axe, 27 – single-platform core

iš skelčių, nuskėlimais ar nuskėlimais ir retušu suformuoti viduriniai ir šoniniai rėžtukai iš skelčių, gražteliai.

Ankstyvajame mezolite, preborealyje, Grūdės ežero apylinkėse aptinkame dviejų kultūrų palikimą. Tai rytiniame Pabaltijyje paplitusi Kundos kultūra ir pietinių tradicijų Kudlajevkos kultūra, paplitusi Polesėje bei Šiaurrietinėje Lenkijoje. Ankstyvojo mezolito stovyklavietėms priskirtina dalis radinių iš Kabelių 1, 5, 16 radimviečių, taip pat Kabelių 2-osios senovės gyvenvietės vidurinio sluoksnio medžiaga. Šių stovyklaviečių radinių kolekcijoms būdingos taisyklingos skeltės, nuskeltos nuo vienagalio skaldytinio nuspaudimo technika, iš Kudlajevkos kultūrų grupės perimta mikrorėžtukinė skelčių dalijimo technika, labiausiai pritaikyta įvairiems mikrolitams gaminti, ir specifiniai mikrolitų tipai – Kudlajevkos tipo mikrolitas tiesiu, statmenai retušuotu šonu (šie mikrolitai dažnai pagaminti naudojant dvipusį statmeną retušą), tranšė tipo kirveliai, iš Kundos kultūros perimti būdingi įkotiniai Pulli tipo antgaliai iš taisyklingų skelčių su spyglio formos įkote ir taisyklingu plokščiu retušu plunksnos smaigalyje bei viršutinėje dalyje, nelygiašoniai trikampiai mikrolitai ir ašmenėliai statmenai retušuotu šonu ir galais ar be retušo iš skelčių dalių (šie mikrolitai pagaminti naudojant vienpusį statmeną retušą, nenaudojant mikrorėžtukinės technikos, skeltės paprasčiausiai laužant), ovaliniai kirveliai. Kiti dirbinių tipai – gremžtukai, rėžtukai, perforatoriai ir kt. – neturi ypatingų, tik ankstyvajam mezolitui ar konkrečiai kultūrai būdingų bruožų.

Vėlyvajame mezolite – ankstyvajame neolite, t. y. borealio antrojoje pusėje – atlančio laikotarpiu, gyvavusios Janislavicų kultūros pėdsakai užfiksuoti Kabelių 1-ojoje ir 5-ojoje gyvenvietėse, taip pat jai priskirtinas Kabelių 2-osios senovės gyvenvietės viršutinis kultūrinis sluoksnis. Šios kultūros vėlyvajam keramikiniam etapui, paprastai vadinamam neolitinės Nemuno kultūros Dubičių etapu, priklauso Grūdės ežero 12-oji gyvenvietė, įsikūrusi Bakanėlio saloje. Dažniausiai trapios keramikos šukės, liesintos augalinėmis priemaišomis, blogai išlieka, todėl šio tipo gyvenvietės sunku surasti, o suradus teisingai indentifikuoti. Janislavicų kultūros titnago dirbinių kompleksams yra būdinga: taisyklingos skeltės – didelės ir mikroskeltės, nuskeltos nuo vienagalio (dažniausiai vadinamą „su rankenėle“) skaldytinio nuspaudimo technika, itin platus mikrorėžtukinės skelčių dalijimo technikos panaudojimas. Būdingiausi titnago dirbinių tipai: trapecijos,

įvairūs lancetų tipai, nelygiašoniai trikampiai mikrolitai, statmenai retušuotu šonu ir galais ar nestatmeninio retušo iš mikroskelčių dalių ašmenėliai, mikrorėžtukai, netaisyklingi gremžtuko tipo dirbiniai iš nuoskalų, kampiniai rėžtukai, dažniausiai suformuoti nuskėlimais nulaužtuose skelčių ar nuoskalų dalių kampuose, ovaliniai kirveliai. Ankstyvoji keramika aptinkama kartu su aprašytais titnago dirbinių kompleksais: tai nedideli puodų šukių, liesintų augalinėmis priemaišomis, fragmentai. Puodai buvę smailiadugniai, maišelio formos, maždaug 1,5 karto aukštesni už savo plotį, papuošti tik viršutinėje dalyje – kaklelio įlinkime ir ant pakraštėlio briaunos – pavienėmis įvairių duobučių, įkartėlių ar šukinių įspaudėlių eilutėmis.

Tolesnė neolitinės Nemuno kultūros raida atsispindi viduriniu neolitu datuojamos Grūdės ežero 3-iosios gyvenvietės medžiagoje. Šiam Nemuno kultūros etapui yra būdinga keramika, liesinta augalinėmis priemaišomis ir grūstu kvarcitu, rečiau tik grūstu kvarcitu. Puodų pakraštėlių formos ir ornamentika tampa daug sudėtingesnės, puošiama didžioji puodo paviršiaus dalis, tačiau išlieka būdinga gilių duobučių eilutė kaklelio įlinkyje, kartais papildoma duobutėmis iš vidinės pusės. Titnago inventoriuje lancetinius ir kitus mikrolitinius antgalius keičia aukšti trikampiai, pradžioje retušuoti tik pakraščiuose, o vėliau ir visame paviršiuje, atsiranda peiliai plokščiai retušuotais lenktais ašmenimis. Neolitinės Nemuno kultūros vidurinio ir vėlyvojo neolito etapais datuojamos Grūdės ežero 2-oji ir 10-oji gyvenvietės. Šios kultūros vėlyvojo etapo gyvenvietės Grūdės ežero apylinkėse gyvavo ir neolito pabaigoje – žalvario amžiaus pradžioje: tai Grūdės ežero 4-oji, Kabelių 1, 2, 10, 22-oji gyvenvietės.

Iki šiol Grūdės ežero apylinkėse nerasta jokių vėlyvojo neolito Virvelinės keramikos ir Pamarių kultūrų gyvenviečių pėdsakų, tyrinėtojų siejamų su indoeuropiečių pasirodymu Pabaltijyje. Galbūt atėjūnams čionai pakliūti sutrukdė tarp miškų ir pelkių pasislėpusio Grūdės ežero apylinkėse įsikūrusi stipri Nemuno kultūros bendruomenė, kuri išlaikė savo pozicijas iki žalvario amžiaus pradžios. O gal šio tipo gyvenvietės Grūdės ežero pakrantėse dar laukia savo atradėjo.

2.3.3. Glūko ir Varėnio ežerų apylinkės

Varėnio ir Glūko ežerai yra apie 2 km į šiaurę nuo Senosios Varėnos. Tarpusavyje šiuos ežerus jungia protaka – upelis. Per Varėnio ežerą šiaurės vakarų ir pietų kryptimi prateka Varėnės upė. Tarp ežerų yra įsikūręs Glūko kaimelis. Šiaurinis šių ežerų krantas išsiskiria 10–15 m aukščio terasa. Upės vingiai ir ežerų terasos suformavo nemažai kyšulių, kuriuose ir randame daugelį šio mikroregiono akmens amžiaus gyvenviečių (2.4 pav.).

Pirmąsias stovyklavietes Glūko kaimo apylinkėse užfiksavo 1939, 1957, 1958 ir 1965 metais čia lankydamasis akademikas Konstantinas Jablonskis (Rimantienė, 1974). Devintajame dešimtmetyje nemažai akmens amžiaus stovyklaviečių šiose apylinkėse aptiko, kai kurias iš jų kasinėjo, surinko didelę paviršiaus radinių kolekciją archeologas mėgėjas Laisvūnas Kavaliauskas. 1995 m. remdamasis L. Kavaliausko pateiktomis duomenimis, Glūko kaimo apylinkėse išžvalgė T. Ostrauskas. Šių žvalgymų metu buvo užfiksuotos 37 akmens amžiaus gyvenvietės ir radimvietės. Daugelyje jų buvo surinkti paviršiaus radiniai ir ištirta po keletą šurfų (Ostrauskas, 1996). Taip buvo atkreiptas tyrinėtojų dėmesys į šį perspektyvų akmens amžiaus tyrinėjimų atžvilgiu mikroregioną.

1996 ir 1997 metais įgyvendinant programą „Akmens amžius Pietų Lietuvoje“ buvo stacionariai tyrinėjamos Varėnės upės 5-oji akmens amžiaus gyvenvietė (2.3.4 poskyris) ir Varėnės 2-oji senovės gyvenvietė.

Varėnės 2-oji senovės gyvenvietė yra kairiajame Varėnės upės krante, į pietus nuo buvusio Alytaus–Varėnos geležinkelio tilto per Varėnę liekanų, netoli ištakos iš Varėnio ežero, ant 13,5 m aukščio viršutinės terasos. Šiaurinė gyvenvietės dalis buvo visiškai sunaikinta tiesiant minėtą geležinkelį, o pietinė dalis apgadinta čia buvusių Rusijos Imperijos kazokų kareivinių ir arimo sodinant mišką.

1995 m. ištirti 3 vieno m² dydžio šurfai, gyvenvietė priskirta vėlyvajam mezolitui. 1996 ir 1997 metais Varėnės 2-ojoje senovės gyvenvietėje buvo ištirtas 184 m² dydžio plotas. Buvo surinkta 2471 titnago dirbinių, keli tūkstančiai titnago nuoskalų, daug akmens dirbinių ir keramikos fragmentų. Tyrinėjama buvo 2 m pločio perkasomis, suskirstytomis m² dydžio kvadratais. Titnago dirbiniai, skaldytiniai, skeltės, keramikos fragmentai ir akmens dirbiniai buvo fiksuojami 2 koordinatėmis pasižymint sluoksnį, nuoskalos buvo renkamos atskirai iš kiekvieno kvadrato sluoksnio. Visi radiniai iš aptiktų vėlyvojo mezolito pastatų duobių buvo fiksuojami 3 koordinatėmis.